

RECENZJA KSIĄŻKI JANUSZA MARIAŃSKIEGO, „GODNOŚĆ LUDZKA JAKO WARTOŚĆ SPOŁECZNO-MORALNA: MIT CZY RZECZYWISTOŚĆ? STUDIUM INTERDYSCYPLINARNE”, WYDAWNICTWO ADAM MARSZAŁEK, TORUŃ 2016

REVIEW OF THE BOOK BY JANUSZ MARIAŃSKI, „HUMAN DIGNITY AS A SOCIAL-MORAL VALUE: A MYTH OR REALITY? AN INTERDISCIPLINARY STUDY”, ADAM MARSZAŁEK PUBLISHING HOUSE, TORUŃ 2016

Marcin Rola

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych,
Instytut Socjologii

Rola M. (2016), *Recenzja książki Janusza Mariańskiego, „Godność ludzka jako wartość społeczno-moralna: mit czy rzeczywistość? Studium interdyscyplinarne”*. *Rozprawy Społeczne*, 2 (10), s. 86-88.

Podjęmowane w ostatnich latach próby określenia kondycji moralnej współczesnego społeczeństwa polskiego, zrodziły wśród badaczy życia społecznego potrzebę przyjęcia paradygmatu, zgodnie z którym analiza rzeczywistości (po)nowoczesnego świata domaga się opowiedzenia za „etycznie reflektującym pluralizmem, szukającym w różnorodności wartości i norm trwałych punktów odniesienia” (s. 456). W tym względzie nie sposób nie przywołać jednej z fundamentalnych wartości ludzkich, jaką jest godność człowieka. Jako niezwykle istotna kategoria aksjologiczna i praktyczna, godność osoby ludzkiej stanowi fundament humanizmu i centralny komponent moralnego samorozumienia. Robiąc „karierę” w wielu międzynarodowych dokumentach, czy też konstytucjach różnych krajów i organizacji, wartość ta cieszy się niesłabnącą popularnością we współczesnym dyskursie publicznym. Taki stan rzeczy przekłada się bez wątpienia na obserwowany w ostatnich dwóch dekadach wzrost opracowań naukowych, które z właściwą dla poszczególnych dyscyplin metodologią, podejmują analizę tej fundamentalnej wartości.

Podjęmowane coraz częściej w dyskursie naukowym interdyscyplinarne studium badanych kwestii, pozwala na komplementarne ujęcie analizowanej rzeczywistości prowadząc do jej głębszego zrozumienia. Taki walor posiada bez wątpienia najnowsza publikacja ks. prof. Janusza Mariańskiego pt. *Godność ludzka jako wartość społeczno-moralna: mit czy rzeczywistość?* Autor zaznacza, że „wychodzimy z założenia, że pojęcie godności ma charakter interdyscyplinarny, podobnie zresztą jak i wiele innych pojęć leżących u podstaw poznawania i rozumienia świata oraz miejsca człowieka w tym świecie. Wydaje się zasadne rozpatrywanie godności z perspektywy różnych dyscyplin naukowych. Każda z nich wnosi swój specyficzny wkład i wzbogaca rozumienie godności, każda z nich ma także swoje ograniczenia” (s. 23-24). Wyrażona przez cenionego socjologa intuicja

badawcza, zaowocowała ważną i obszerną refleksją naukową prezentującą filozoficzny, teologiczny, psychologiczny i socjologiczny punkt widzenia tytułowej wartości. Ważnym dopełnieniem interdyscyplinarnego potraktowania tematu są obecne w różnych rozdziałach książki komponenty społecznego nauczania Kościoła katolickiego o wrodzonej i niezbywalnej godności osoby ludzkiej w ujęciu m. in. cenionego przedstawiciela katolickiej nauki społecznej, jakim był Franciszek Janusz Mazurek.

Recenzowana publikacja składa się z pięciu obszernych rozdziałów, w których lubelski socjolog koncentruje uwagę czytelnika na godności osoby ludzkiej jako wartości szczególnej, w jej różnych ujęciach i odsłonach. Pierwszy rozdział jest wyrazem troski Autora o komplementarne przedstawienie analizowanej wartości na tle obecnych w dyskursie naukowym koncepcji godności osoby ludzkiej. Po wnikliwej analizie słownikowych określeń godności ludzkiej – znajdziemy tu dwadzieścia trzy odniesienia do różnych ujęć omawianego pojęcia – naukowa refleksja nad rozpatrywaną kategorią aksjologiczną odnosi nas do szeroko omówionej perspektywy filozoficznej i teologicznej. W pierwszej z nich (filozoficznej), godność jest właściwością człowieka jako osoby pozostającej w relacjach interpersonalnych, ostatecznie uzasadniających i usensowniających życie ludzkie (s. 41). Ważnym elementem podjętej tu analizy jest refleksja nad mającą niezbywalny charakter i będącą podstawą szacunku dla siebie, dla innych i ze strony innych, godnością ontyczną. Następnie istotne w znaczeniu teoretycznym i praktycznym jest wyróżnienie za Adamem Rodzińskim poszczególnych typów godności (osobowej, osobościowej i osobistej) oraz ukazanie rozumienia tej wartości w ujęciu m. in. Romana Ingardena, Immanuela Kanta, Tadeusza Kotarbińskiego, Stanisława Kowalczyka, Mieczysława Alberta Krąpca, Tadeusza Stycznia, Józefa Tischnera i innych.

Adres korespondencyjny: Marcin Rola, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Socjologii, ul. Paderewskiego 20, 20-860 Lublin, e-mail: marcinrola@op.pl, tel. 609 231 044

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Perspektywa teologiczna wskazuje na nowy aspekt godności osoby ludzkiej – godność nadprzyrodzoną. Jest ona związana z powołaniem człowieka do uczestniczenia w życiu samego Boga. Właściwą sobie wielkość, godność i wartość człowiek odnajduje w całej pełni w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia. Tylko Bóg – według nauczania Kościoła katolickiego – jest ostatecznym i absolutnym źródłem godności osoby ludzkiej i może stanowić trwały fundament wartości życia i nienaruszalnej godności każdego człowieka (s. 85). Niezaprzeczalnym walorem tej części publikacji jest przywołanie przez jej Autora interesujących wątków *Magisterium Ecclesiae*, prezentujących istotne elementy jego doktryny w analizowanym temacie. Uwagę zwraca również przywołanie ważnych dla teologicznego wymiaru godności koncepcji w ujęciu takich autorów, jak: Romano Guardiniego, Czesława Strzeszewskiego, Tadeusza Ślipki, Karola Wojtyły oraz odwołanie czytelnika do bogatej literatury teologicznej na temat godności osoby ludzkiej (s. 90).

Ukazanie godności osoby ludzkiej z perspektywy psychologicznej i socjologicznej wpisuje się w treść rozdziału drugiego. Godność jest tutaj traktowana jako wartość zmienna i dynamiczna. Człowiek nabywa ją w różnym stopniu przez proces socjalizacji we właściwym sobie środowisku społecznym, w różnych kulturach i cywilizacjach, poprzez pracę nad własnym rozwojem osobowościowym. Według tej koncepcji godność można utracić przez niemoralne postępowanie lub pod wpływem niesprzyjających i niekorzystnych warunków zewnętrznych. Ukazanie w tej części publikacji myśli naukowej licznych przedstawicieli nauk opisowych, tak z zakresu psychologii, jak i socjologii, jest niezwykle wartościowe poznawczo, co tylko potwierdza rangę, jaką w naukach społecznych przypisuje się analizowanej wartości. Podsumowując refleksję nad opisowymi ujęciami godności ludzkiej, ks. prof. Janusz Mariański podkreśla, że z psychospołecznego punktu widzenia godność posiada ten, kto „umie bronić uznanych przez siebie wartości, z obroną których jest związane jego poczucie własnej wartości i kto oczekuje z tego tytułu szacunku ze strony innych” (s. 184). Godność osoby ludzkiej domaga się uznania podmiotowości każdego człowieka, w każdej sytuacji życia codziennego o charakterze społecznym, kulturalnym, gospodarczym, politycznym, religijnym itp. Autor publikacji wyróżnia tu dwa wymiary godności ludzkiej: negatywny i pozytywny. „W sensie negatywnym chodzi o ochronę posiadanej godności i nienaruszanie jej czynami niegodnymi, w sensie pozytywnym – o rozwój i aktywizację istniejących jeszcze potencjalności” (s. 185).

Niewątpliwym walorem kolejnych rozdziałów książki jest zaprezentowany w nich materiał empiryczny zgromadzony w ramach zrealizowanych projektów badawczych tak przez Autora publikacji, jak i badaczy społecznych z różnych ośrodków naukowych i centrów badania opinii społecznej. Godnym dostrzeżenia atutem jest fakt, że prezento-

wane tu dane empiryczne w przeważającej mierze odnoszą się do młodej generacji Polaków. To właśnie młodzież, słusznie traktowana jako „czuły barometr” dokonującej się zmiany społecznej, prezentuje specyficzny, dlatego godny pogłębionej analizy profil moralny społeczeństwa (po)nowoczesnego. I tak w rozdziale trzecim, podejmującym refleksję nad godnością ludzką jako wartością naczelną w świadomości Polaków, ks. prof. Janusz Mariański przedstawia najpierw stan badań socjologicznych nad analizowaną wartością. Następnie po refleksji nad rozumieniem pojęcia godności wśród współczesnych, zaprasza czytelnika do zgłębienia problematyki godności ludzkiej na tle wartości podstawowych oraz w kontekście wartości uroczystych. Punktem finalnym tego rozdziału jest ważny dla opisu wyczerpania Polaków na wartości godnościowe paragraf zatytułowany: „Postawa godnościowa versus postawa pragmatyczna”, w którym Autor omawia badania społeczne na temat gotowości obrony godności osobistej.

Rozdział czwarty rozpoczynają teoretyczne rozważania Autora nad sytuacjami zagrażającymi godności osoby ludzkiej. „W określonych warunkach człowiek godzi się na depersonalizację samego siebie (traktowanie osoby nie jako aktywnego podmiotu, lecz poddanego manipulacji przedmiotu), nie sprzeciwia się depersonalizacji jednego człowieka przez drugiego lub grupę osób, wreszcie sam depersonalizuje inne osoby przez traktowanie ich jak rzeczy. We wszystkich tych sytuacjach dochodzi do utraty godności, kto bowiem uwłacza godności cudzej, zatracą tym samym godność własną” (s. 283). Te istotne dla zgłębianej problematyki refleksje, dopełnione są kolejno omówieniem analizowanej kategorii aksjologicznej w różnych kontekstach społecznych oraz przedstawieniem nauczania Kościoła wobec społecznych zagrożeń godności. Całość rozdziału zamyka analiza socjologiczna przyjętych za Marią Ossowską różnych sytuacji naruszających godność ludzką.

Ostatni rozdział publikacji prezentuje niezwykle istotne spektrum zagadnień związanych z wychowaniem ku wartościom godnościowym. Autor podejmuje tu ciekawą analizę środowisk kształtowania postaw godnościowych, wskazując na ich szansę oddziaływania wychowawczego, jak i na trudności czy niepowodzenia związane z propagowaniem wartości godnościowych. Wśród omawianych instytucji (agend) wychowania szczególną uwagę zwraca na rodzinę, grupy rówieśnicze, środki społecznego przekazu, religię i Kościół. Lubelski socjolog podkreśla, że wychowanie przygotowuje człowieka do uczestniczenia w świecie wartości, uczy wartościowania zjawisk, jak również daje mu siły duchowego współtworzenia wartości, tak by wychowanek stał się nosicielem wartości. Co ważne, w procesie tym wychowawca może pojmować godność ludzką jako pewien aksjomat, który tworzy warunki sprzyjające odkrywaniu i realizowaniu wartości w życiu indywidualnym i społecznym (s. 385). Podjęta

przez ks. prof. Janusza Mariańskiego refleksja nad zagadnieniami wpisującymi się w proces wychowania – kształtowania dobrego w sensie moralnym człowieka – winna stanowić lekturę obowiązkową dla tych wszystkich, którzy są świadomi, że podstawą dobrej praktyki wychowawczej, jest dobra i właściwie sformułowana teoria.

Obecny na rynku wydawniczym kanon publikacji podejmujących ważne dla życia społecznego zagadnienia, poszerza się o cenne dla zrozumienia człowieka i dokonującej się w społeczeństwie zmiany studium godności osoby ludzkiej. Zwracając uwagę na rangę, jaką powinno przypisywać się godności osoby ludzkiej, jak również na potrzebę wyczerpania na tę kategorię aksjologiczną, ks. prof. Janusz Mariański podkreśla, że „w analizie wartości społeczeństw współczesnych nie można pominąć wartości godnościowych. Nie jest rzeczą obojętną, jakie miejsce zajmuje godność w hierarchii innych wartości, w jakim kontekście aksjologicznym umieszcza się wartości godnościowe. Leżą one na linii głębokiej potrzeby dowartościowania siebie i innych ludzi. Przyznawanie autonomicznej wartości każdej jednostce ludzkiej, czyli osobowe traktowanie człowieka, podkreślanie wymiarów jego niepowtarzalności, jest przejawem pogłębiania się tendencji personalistycznych we współczesnym świecie. W wielu systemach etycznych reguły moralne związane z obroną godności należą do norm naczelnych. Przyznają one samoistną wartość każdej jednostce ludzkiej jako osobie, domagają się prawa do czci, dobrej sławy i imienia, szacunku i honoru, z drugiej zaś strony zabraniają zniewagi, poniżania, wyrządzenia krzywdy, degradowania człowieka do roli rzeczy, manipulowania jego egzystencją, instrumentalnego traktowania osoby ludzkiej” (s. 12-13).

Zarówno walor poznawczy, jak i systematyzujący wiedzę odnoszącą się do godności osoby ludzkiej, zachęcają do lektury omawianej publikacji, dając

możliwość głębszego zrozumienia analizowanej kategorii aksjologicznej. Sam Autor zaznacza, że w przeprowadzonym studium „koncentrujemy się na różnych aspektach godności osobistej, osobowościowej oraz społecznej, a przede wszystkim na godności osoby ludzkiej” (s. 26). Podjętymi rozważaniami „pragniemy przybliżyć czytelnikowi tę nieco zapomnianą, ale niezwykle ważną wartość, [...] która w ostatnich dziesięcioleciach zyskuje na aktualności, m. in. ze względu na wielorakie zagrożenia dla wartości humanistycznych” (s. 29-30). Lektura książki daje przekonanie, że wstępne założenia Autora zostały zrealizowane w sposób satysfakcjonujący tak wnikliwych badaczy życia społecznego, jak i czytelników, którzy nie dysponując warsztatem naukowym, cenią sobie fachowe i kompetentne ukazanie istotnych dla codziennego życia zagadnień.

W czasach, w których człowiek doświadcza aksjonomatywnego zamętu, coraz częściej stawiane są pytania o istotne dla ładu społecznego wartości. Dzisiaj, kiedy coraz wyraźniej zaznacza się porażka lansowanej na kontynencie europejskim polityki *multi-kulti* z często tuszowanymi przejawami naruszania, a nierzadko pogwałcenia i degradacji godności osoby ludzkiej, niezwykle aktualne pozostaje pytanie o fundament kształtowania tożsamości współczesnych Europejczyków, a tym samym współczesnych Polaków. Bez wątplenia nie do przecenienia pozostaje tu kwestia odkrycia na nowo i powrotu do wielu zakwestionowanych wartości moralnych, także tych, które związane są z godnością człowieka. Przygotowane przez ks. prof. Janusza Mariańskiego i oddane do rąk czytelników studium interdyscyplinarne podejmujące problematykę godności osoby ludzkiej, jest istotnym w tym względzie opracowaniem przyczyniającym się nie tylko do eksploracji bardzo ciekawej problematyki, ale również inicjującym dalsze badania i dyskusje nad tą także ważną dla człowieka i społeczeństwa wartością.